

A teljes igazság érdekében

Mészáros Sándor:

Holttá nyilvánítva (délvidéki magyar fátum 1944-45) II. Bánság, Szerémség, Baranya, Muravidék

Posztumusz munkát tarthat a kezében az olvasó, amikor a vékonyka, mintegy 90 oldalas könyvet a kezébe veszi. A szerző özvegyének kitartásából („Nem hagyhattam, hogy elveszen férjem utolsó műve” – írja az utolsó oldalon) és a szerkesztő, Csorba Béla gondosságából született meg a mű. Azonban a könyv így is torzó maradt. Egyrészt azért, mert a kézirat végén mégis ott olvasható, hogy a kézirat itt megszakad (a szerk. megj.), másrészt a szerző eleve egy olyan munkába kezdett, amelyet szinte lehetetlen kikerekíteni, mert a kutató sem tudja – távolról sem tudja! – teljes bizonyossággal megállapítani a tények teljességét, csupán azok egy részét. De ez is fontos dolog!

Mégsem lehet ezt a munkát sehogyan sem sikerként elkönyvelni, mert amikor a tények megállapítása sikerül, akkor a kutató azzal szembesül, hogy milyen kiszolgáltatott és megalázott volt a magyarság azokban a bizonyos „hideg” (hó)napokban. Igaz, Mészáros Sándor tartotta magát a hűvös, tárgyyszerű távolságtartáshoz, ami a tudományos stílus sajátja, ám – amint erről a felesége számol be a könyv végén írt kis jegyzetében – magánemberként sem érzett semmilyen indokot bármilyen öröme, amikor munkájának első vaskosabb része megjelent a bácskai 1944-es eseményekről (Holttá nyilvánítva, Délvidéki magyar fátum 1944-45. I. Bácska. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1995).

Mészáros Sándor könyveire és utolsó éveinek munkásságára két dolog jellemző. Egy nagyszerű ötlet és a kitartó munka. Ahhoz, hogy pontos adatokhoz jusunk az elhunytakról, a holttá nyilvánítási adatokat kell megvizsgálni. Alighanem, hogy ez volt a vajdasági ma-

gyarság 1944-45-re vonatkozó eddigi viktimológiai kutatásában a legfontosabb kezdeményezés, hiszen az oknyomozó riportok sokat feltártak az eseményekből, de igazi súlyukat az adja meg, hogy a csalóka emlékezetet különféle dokumentumok (rendeletek, listák stb.) által hitelesített nevek (sorsok, halálok) egészítik ki, javarészt Mészáros Sándor alaposságának köszönhetően. Valójában az emlékek összegyűjtögetése is nélkülözhetetlen, ám ezt a munkát az okmányok vizsgálatával kell ellenőrizni, megtámogatni, hogy pontosabban megközelíthessük az objektív igazságot. Mészáros Sándor szinte egymaga képviselte az okmányok vizsgálatának szempontját. Ettől rendkívüli fontosságú a munkája, s ennek köszönhetően Mészáros Sándor a kérdésre irányuló összes munka súlyát – visszahatóan – megnövelte.

Maga a könyv metodikailag semmi újat nem tartalmaz az első kötethez képest. Ebben a kötetben magyarázatokból is kevesebb van, mint az elsőben, viszont egy sereg új információt tartalmaz. Tizennyolc bánsági település esetében állapította meg a szerző az áldozatok kilétét, pontosabban az áldozatok egy csoportjának kilétét. Baranyára, a Muravidékre, és a Szerémségre vonatkozóan pedig egy összesített listát próbált közölni (a kézirat a muravidéki harmadik áldozat nevével szakad meg).

A Bánság, a Szerémség, Baranya és a Muravidék helyzete sokban eltér a Bácskától, így az események is különböztek. Baranya sorsa volt a leghasonlóbb, hiszen ott magyar uralom volt, de 1942-es razzia nélkül. A Bánságban (a magyarok száma kisebb lévén) a német megszállás egyértelműen alávetett népként kezelte a magyarságot. Szerémségben, amely az ún. NDH része volt, már akkor is viszonylag kevés magyar élt, és a partizánharc csak ott volt folyamatos a II. világháború ideje alatt. Az olvasó minden tájegység helyzetéről egy rövid és lényegre törő magyarázatot talál. A települések történéseiről egyes esetekben szintén talál fölvilágosítást, más esetben pedig néhány bevezető mondat után rátér a szerző a holttá nyilvánítottak ada-

tainak az ismertetésére. A kötetben vizsgált területek földrajzi helyzete, a távolságok, amelyek elválasztják őket, továbbá a területek államjogi hovatartozása, vagyis az, hogy három ország részeit képezik, sokban megnehezíti a kutatást, sőt szinte lehetetlenné teszi. Így ebben a formában Mészáros könyve hosszú időre, sőt talán véglegesen is egyedi marad. Metodikai szempontból, hadd húzzuk alá, teljesen indokolt, hogy a Bácskát, Bánságot, Baranyát, Szerémséget, és a Muravidéket azonos szempontok figyelembe vételével vizsgálta, hiszen annak idején a cselekményeket azonos politikai entitás követte el az említett térségben.

Ebben a könyvben is találhatunk olyan adatokat, amelyek arra utalnak, hogy teljesen ártatlan embereket öltek meg a partizán seregek, de ez a kérdés már annyira „túl van tárgyalva”, és szinte minden eddigi publikációban bizonyított, hogy ezzel – a már biztosan mondható **ténnyel** – kapcsolatban immár az kellene, hogy hivatalos helyen (kormányzati vagy minisztériumi szinten stb.), a még létező harcoszövetségben, jugoszláv egyesületekben, a médiában ismerjék el azt, ami és ahogy volt, hogy azután a bocsánatkérés, majd a jogos kárpótlás következzen.

Töredékessége ellenére Mészáros utolsó munkája is része annak a „Corpus”-nak, amely emléket állít az áldozatoknak, jóllehet egész egyszerűen megállapítja a történeteket. Mindkét egymást kiegészítő módszerre nagy szükség van. Azonban a temerini partizánvérengzésről írott munka már túlmutat a Mészáros-féle tudományos eredményeken (A temerini razzia – Ádám István – Csorba Béla – Matuska Márton – Ternovác István – Kiadó a VMDP Történelmi bizottsága, Temerin 2001). Az a munka nyilvánvalóvá teszi, hogy – legalább is itt a Bácskában – teljesebb munkákat is lehet írni, több részlettel, érvényes általános következtetés-

sel, sőt az események rekonstruálási lehetőségének sejtetésével. Mészáros munkája nem érheti el az említett monográfia minőségét, hiszen a célja, az áldozatok kilétének megállapítása, nem tett lehetővé komplexebb nézőpontot. Homályos, elnagyolt képet ad, amely egy-egy pontban ragadja meg – de ott nagyon erősen – a tényeket, hogy ezek alapján igazolandó sejtések, elméletek születhessenek bennünk. Mészáros Sándornak azért sem volt módja arra, hogy teljesebb munkát írjon, mert éppen azok a kutatások hiányoztak, amelyeket neki sem volt módjában elvégeznie. A komplexebb szemléletű, a valóságot jobban megragadó munkák megszületéséhez azonban Mészáros Sándor munkájára is szükség volt – és lesz is –, erre az utolsóóra is. Mindkét **Holtta nyilvánítva-kötet** jelentős eredménye a kutatásnak: anélkül, hogy módot adna az elégedettségre, egyben alapja is a további kutatásoknak. Minden jövőbeli helytörténeti munkának, amelynek az 1944-es partizánrazzia a témája, Mészáros Sándor munkája vonatkozó részének megismerésével kell kezdődnie.

Írásunkban többször szerepelt mint lényeges dolog a munka. És valóban a szó fizikai értelmében is munka az, amikor a kutató elmegey valahova, és ameddig a levéltár, könyvtár nyitva tartása lehetővé teszi, megpróbál a lehető legtöbbet kihozni abból, ami a keze ügyébe kerül. Sokszor olyan ez, mint amikor a szénaboglyában tűt keresünk. Ma a Vajdaságban alig van ember, akinek hajlama és tudása van arra, hogy levéltárakban kutasson az 1944-es események ügyében. Mészáros Sándor tapasztalt kutató volt, tudta mit és hol kell keresni. Ezt a legnehezebb megtanulni, mert sehol sem tanítják. Mészáros Sándor munkája egyben arra a hiátusra is rámutat, ami a szerző halálával állt elő.